

Феномен педагогічної майстерності вчителя в концептуальних вимірах творчої спадщини В.О. Сухомлинського

Вікторія СИДОРЕНКО,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та методики їх викладання Донецького ОІППО

Модернізація системи післядипломної педагогічної освіти характеризується новими концептуальними підходами до формування і розвитку педагогічної майстерності вчителя з урахуванням загальноєвропейських, вітчизняних та регіональних стандартів, запровадженням нових індивідуально-диференційованих, особистісно орієнтованих форм підвищення кваліфікації, урізноманітненням умов та акмеологічних чинників фахового зростання педагога. Парадигмальний зсув у післядипломній педагогічній освіті пов'язаний з переходом від знаннєвої до компетентнісно орієнтованої парадигми, від процесу, спрямованого на якісний, репродуктивно-шаблонний результат, до високого, творчого рівня виконання професійних обов'язків і функцій, адже бездоганне володіння лише знаннєво-уміннєвими компетенціями вже не задовольняє вимог до фахівця соціокультурного простору. У сучасних умовах учитель є своєрідним гарантом від держави, діяльність якого підпорядкована гуманістично-культурологічній стратегії виховання і розвитку гармонійної, життєздатної особистості. Майстерність, професійно-особистісні характеристики вчителя є важливим чинником підвищення якості освітніх послуг, ефективності забезпечення оптимальних умов для різнобічного розвитку учнів, надання йому гуманістичної спрямованості.

Актуальною і значущою для сучасного вчителя є спадщина корифея української педагогіки, гуманіста, знавця дитячих і учительських сердець, практика, який досконало володів засадничими ідеями ефективно організації навчально-виховного процесу, В.О. Сухомлинського. Науково-теоретичні й методологічні концепти педагогічної діяльності Василя Олександровича, що були вироблені й реалізовувались ним на посаді рядового вчителя, а

пізніше – директора Павлівської середньої школи, є своєрідним зразком ефективного вирішення навчально-виховних завдань, еталоном організації професійно-педагогічного спілкування і взаємодії з дітьми, колегами-однорідцями, батьками. У працях «Сто порад учителю», «Павлівська середня школа», «Серце віддаю дітям», «Розмова з молодим директором школи», епістолярній спадщині тощо В.О. Сухомлинський розробив *цілісну методологічну систему розвитку і вдосконалення педагогічної майстерності вчителя* упродовж усього професійного життя, розкривши сутнісні аспекти формування його педагогічної майстерності на післядипломному рівні професіогенезу, обов'язкові умови фахово-особистісного зростання, складові майстерності тощо. Зі сторінок своїх педагогічних творів учитель-гуманіст веде своєрідний діалог із сучасними майстрами педагогічної праці, дає настанови тим, хто тільки збирається обрати цю нелегку, тернисту стежку становлення, розвитку та формування професіоналізму, описує завдання і перспективи педагогічної діяльності, окреслює ймовірні професійні труднощі та невдачі, визначає стратегію і тактику вироблення власної системи роботи, шліфування індивідуального педагогічного стилю.

Василь Олександрович вичерпно розглянув умови, необхідні для того, щоб *виховувати, утверджувати покликання до педагогічної діяльності, розвивати й удосконалювати педагогічну майстерність*. Найголовнішою з них вважав відчуття радості і повноти життя у спілкуванні з дитиною та учнівським колективом, прийняття близько до серця дитячих здобутків і негараздів. Великим педагогічним мистецтвом називав уміння педагога слухати дитину, завойовувати її довіру і дорожити нею, розкривати її невичерпний духовний світ, вірити в можливість успішного виховання кожного учня. В.О. Сухомлинський виокремлював якості, які треба мати педагогу як вихователю, зокрема вміння бачити себе в образі вихованця, із педагогічною мудрістю та далекоглядністю ставитися до найрізноманітніших дитячих учинків, не допускати публічного осуду дій дитини, втілювати свій виховний

задум щодо учня непомітно тощо. Він переконував педагогів, що немає невинних дітей, оскільки вони тільки-но відкривають для себе навколишній світ. Отже, справжній учитель-майстер передусім уміє організувати такий навчальний простір, в якому дитину ніщо не пригнічує, не нівечить, не вбиває в ній гарного, доброго, людського. Другою, не менш важливою умовою, що виявляється творчий підхід педагога до професійної діяльності, В.О. Сухомлинський вважав постійне проникнення в духовний світ учня, спостереження за його становленням, розвитком, відкриття в ньому індивідуальності, розкриття сил і можливостей, вплив на найтонші сфери духовного життя особистості, зокрема розум, почуття, волю, переконаність, самосвідомість. Виховувати дитину, на думку вченого, – це передусім знати її душу, бачити і відчувати індивідуальний світ. Недаремно вчительську професію Василь Олександрович називав людинознавством, адже людська природа повною мірою розкривається лише тоді, коли є розумний, умілий, мудрий вихователь, наставник, помічник, однодумець.

За твердженням В.О. Сухомлинського, педагогічне покликання також неможливе без гармонії серця і розуму, поєднання сердечності з мудрістю. «Холодна безпристрасність і скрупульозне зважування всього, що відбувається, побоювання допуститися неточності в дотриманні всіляких регламентацій викликає в дітей насторожене ставлення до вчителя, недовіру», – зазначав учитель-гуманіст і застерігав педагогів від прийняття поспішних рішень, пов'язаних із помилковими, необачними вчинками учнів [3, с. 10]. У майстерні педагогічних засобів важливим є вміння налаштуватися на душевну розмову з учнем, можливо, відкласти бесіду на кілька днів, щоб емоційність слів, звертання до розуму й серця вихованців стали ще повнішими, були пережиті, насичені хвилюванням учительського серця. Отже, щоб досягти високого рівня педагогічної майстерності, учителям треба пройти школу сердечності, тобто протягом тривалого часу пізнавати серцем усе, чим живе, про що думає, з чого радіє і чим засмучується кожна дитина.

З'ясовуючи сутнісні аспекти педагогічної майстерності, Василь Олександрович у розробленій ним педагогічній системі подав словесний портрет майстра своєї справи, професіонала. На думку В.О. Сухомлинського, у вчителя-майстра, вчителя-творця знання і вміння мають бути доведені до найвищого рівня мистецтва; професіонал – вчитель, який любить свій предмет, науку, школу, педагогіку, інтелектуально активний, емоційно піднесений, уміє організувати робочий і вільний час, знає набагато більше, ніж передбачено шкільною програмою. Хороший учитель – розумний, знаючий, мислячий, закоханий у знання [1, с. 52]. В.О. Сухомлинський підкреслював невичерпність інтелектуального багатства педагога-майстра, який не тільки передає школярам фактичні знання, а й пробуджує

в кожного учня думки про знання, жадобу пізнання, бажання знати набагато більше, ніж він засвоїв на уроці, бути розумнішим, розвиненішим, духовно багатшим: «По-справжньому любить свій предмет лише той педагог, який на уроці викладає соту частину того, що знає. Чим багатші знання педагога, тим яскравіше розкривається його особисте ставлення до знань, науки, книги, розумової праці, інтелектуального життя» [3, с. 183]. Застій, збіднення інтелектуального життя вчителя, неповага до чужих поглядів, застиглість і закостенілість думки позначаються на його педагогічній діяльності. Якщо вчитель нічого нового не дає дітям, то стає для учнів наглядцем, якого діти не поважають, а терплять: «Вважайте справою своєї честі, щоб предмет, який ви викладаєте, учні вважали найцікавішим, щоб якомога більше підлітків мріяли про творчість у сфері науки, основи якої ви викладаєте в школі» [там само, с. 84].

З кожним роком педагогічної діяльності вчитель, за переконанням Василя Сухомлинського, має нагромаджувати духовне багатство – інтелектуальну й педагогічну мудрість. Вчений виводить співвідношення між знаннями, якими володіє вчитель в різні періоди професійної діяльності, і тим мінімумом знань, які треба дати дітям. Зокрема, в перші роки роботи це співвідношення становить 10:1, до 15–20 років педагогічного стажу завдяки систематичному читанню воно змінюється як 20:1, 30:1, 50:1 тощо [там само, с. 32]. Зв'язок між обов'язковими і позапрограмовими знаннями Василю Олександровичу вбачається у вигляді перекидного місточка, яким вихователь веде свого вихованця. Кількісне зростання теоретичних знань учителя виводиться в якісні професійні показники, адже педагог набуває здатності розподіляти увагу в процесі викладення матеріалу, спостерігати, як працюють учні, визначати труднощі сприймання, мислення, запам'ятовування, які відчувають вихованці, розумово виховувати їх у процесі навчання. Саме така професійна якість становить фундамент педагогічної майстерності [там само, с. 33, 118].

У характерологічних ознаках учителя-майстра В.О. Сухомлинський простежував «повсякденну, на все життя дружбу з книжкою», яка не припиняється ні на один день і поповнює річку думки [там само, с. 32, 109, 184]. Справжній професіонал, хороший учитель, зазначає дослідник, готується до кожного уроку все життя. «Якщо хочете, щоб у Вас було більше вільного часу, щоб підготовка до уроку не вилілася в одноманітне, нудне сидіння над підручником, читайте наукову літературу», – радив педагог [там само, с. 32].

Для створення ефективного мовленнєвого простору сучасний учитель повинен цілеспрямовано й систематично працювати над удосконаленням власної мовної і мовленнєвої майстерності, культури мовлення і культури мислення відповідно до сучасних літературних норм (орфоепічних, лексичних, граматичних, стилістичних тощо), розвивати

мовленнєві вміння і навички, мовно-мовленнєву, функціонально-стилістичну та інші компетенції, збагачувати арсенал виражальних засобів, послуговуючись для формування і висловлювання думок найдоцільнішими з семантичного та стилістично-експресивного поглядів вербальними й невербальними одиницями. Обов'язковою складовою педагогічної майстерності В.О. Сухомлинський називав **мовно-мовленнєву і мисленнєву культуру педагога**: «Оволодіння рідною мовою визначає багатство, широту інтелектуальних та естетичних інтересів особистості» [1, с. 241]. Важливою умовою успіху у викладанні предмета учений вважав любов до слова, відчуття краси слова, підвищення мовленнєвої культури, боротьбу з безграмотністю, незрозумілістю мовлення: «Говори правильно: кожне слово має своє значення, невміння вибрати потрібне слово – те саме, що замість тонко відточеного олівця на уроці малювання користуватися гвіздком» [там само, с. 48]. Як учитель української мови і літератури Василь Сухомлинський закликав збагачувати активний словниковий запас дітей, учити правильно думати, використовуючи внутрішнє мовлення, висловлювати думки, виховувати чутливість до емоційного забарвлення слів, добиватися, щоб слово стало засобом творчості, звучало для учня як музика, а учень став музикантом слова, який дорожить його правильністю, чистотою, красою, милозвучністю. Учителеві треба вести вихованців від книжки й думки до діяльності, від діяльності – до думки й слова: «Діяльність має трансформуватися у власну думку, а власна думка повинна знайти відображення в слові» [3, с. 68].

У статті «Слово вчителя в моральному вихованні» В.О. Сухомлинський визначив функцію слова як інструмента впливу на душу дитини [2, с. 321]. Мистецтво виховання передбачає мистецтво говорити, звертатися до людського серця. Саме в слові вчитель виявляє себе, свою культуру, моральність, ставлення до вихованця. Ефективність слова віддзеркалює його чесність, тобто емоційна культура педагога пов'язана з культурою моральною, із людяністю, чуйністю душі. Справжній учитель-майстер дає моральну оцінку вчинкам, поведінці учнів не спеціально дібраним гострим, «крутим» слівцем, а емоційним відтінком звичайних слів [там само, с. 322]. Педагогічна некультурність, за спостереженням Василя Олександровича, виявляється в тому, що вихователь знає лише дві-три мети словесного звертання до вихованців – заборона, дозвіл, докір. У майстра-вихователя звертання до учня має безліч цілей, і одна з них – роз'яснення моральної істини, поняття, норми, звернення до внутрішнього світу дитини, прагнення проаналізувати вчинки, риси поведінки. Учитель, якому притаманна висока педагогічна культура, вчить дітей розмірковувати вголос, ділитися з ними сумнівами, звертається за порадою, запрошує до спільних роздумів. Слово вчителя-майстра невимуслене, задушевне, утверджує атмосферу довіри,

щиросердості, спільності, породжує творчість учня.

З метою формування і вдосконалення педагогічної майстерності В.О. Сухомлинський радив учителям працювати над збагаченням *технологічної лабораторії педагогічної праці*. Для цього педагогу треба розробити і накопичити великий обсяг завдань, прикладів для індивідуальної і колективної роботи, скомплектувавши їх за темами, розділами навчальної програми: «Якщо хочете бути справжнім майстром, не чекайте, коли хтось народить вам ваше дитя. Найкращим, найефективнішим буде той метод, в який ви вдихнете свій розум, свою живу думку» [там само, с. 288]. Найвищим етапом педагогічної творчості Василь Сухомлинський вважав поєднання практики з елементами наукового дослідження, зосередження уваги на певній проблемі педагогічного процесу, дослідження, вивчення фактів, прочитання педагогічної і методичної літератури.

Василь Олександрович був переконаний, що педагог протягом професійної діяльності має **створити власну бібліотеку**, яка вміщуватиме книжки з проблем науки, основи якої він викладає, про життя і боротьбу людей, котрі є прикладом, зразком для молоді, книжки з психології – про душу дитини, юнака, дівчини. Бібліотеку він вважав критерієм естетичної культури педагога. Знання душі людини, яка формується, здійснення індивідуального підходу можливі завдяки опрацюванню психологічної літератури: «...вчорашній студент стає справжнім майстром педагогічної праці лише за тієї умови, коли протягом усього свого життя він вивчає психологію, поглиблює свої психологічні знання» [3, с. 119]. Кожна прочитана вчителем книга має стати у майстерні виховання новим тонким інструментом. Бібліотека В.О. Сухомлинського складалася із книжок, що, за його словами, стали для нього мудрими вчителями, порадиниками, наставниками, давали вченому відповіді на актуальні питання виховання і розвитку підростаючого покоління, допомагали передати вихованцям нагромаджений попередніми поколіннями досвід. Крім зазначених характеристик і здібностей учителя-майстра, Василь Олександрович наголошував на ще одній: він повинен мати хоч маленьку іскру музичного обдарування, володіти музичним інструментом. Засобом впливу на людське серце може бути також художня література, адже у хорошого педагога має бути сформоване витончене почуття краси.

Удосконалення педагогічної майстерності відбувається шляхом творчого вивчення і впровадження передового педагогічного досвіду. З цього питання В.О. Сухомлинський зазначав: «Запозичення найкращого досвіду – це не механічне перенесення окремих методів і способів у свою роботу, а перенесення ідеї. Щоб навчатися в кращих майстрів, треба в чомусь переконатися» [там само, с. 136]. Осмислення досвіду вчителя-майстра, на думку українського дослідника, допомагає простежити

взаємозв'язки у власній практиці, є поштовхом до народження інноваційних педагогічних ідей. Якщо вчитель вдумливо аналізує свою роботу, у нього не може не виникнути інтересу до теоретичного осмислення власного досвіду, пояснення причинно-наслідкових зв'язків між знаннями учнів та власною педагогічною культурою [1, с. 76].

Василь Олександрович називав уроки джерелом педагогічних ідей, першими струмочками творчості, паростками педагогічних переконань. Треба відвідати й проаналізувати велику кількість уроків, щоб зробити правильний висновок про педагогічну і методичну лабораторію вчителя, його духовне багатство, світогляд, інтереси [там само, с. 435]. У Павлиші діяла саме така школа інноваційної педагогічної культури, систематично проводились бесіди, організовувалися відвідування уроків, перегляд учнівських робіт, зустрічі з учителями-майстрами. Ведучи пошук ефективних форм і методів удосконалення навчально-виховного процесу, директор Павлиської школи відвідав понад 10000 уроків, ґрунтовно й виважено проаналізував їх, віднайшов професійні родзинки, продуктивні авторські методи, прийоми, технології. Василь Олександрович покроково спрямував творчий пошук молодих учителів, пропонуючи чіткий алгоритм ознайомлення з творчою лабораторією вчителя-майстра, її опанування, причому застерігав від безсистемного, хаотичного відвідування уроків: «Важко було б добратися до джерел майстерності, якби ви почали відвідувати уроки в усіх педагогів по черзі» [3, с. 136]. Спочатку радив переглянути зошити учнів колег, оскільки учнівські зошити – це дзеркало виховної роботи, результат усього педагогічного процесу, в них відображаються вміння дитини читати й писати. Потім поступово, крок за кроком вивчати методику вчителя-майстра, зіставляючи зі своїми методичними прийомами, формами роботи. Для цього потрібні самоспостереження, самоаналіз, самовдосконалення, самовиховання. Сутністю педагогічної творчості В.О. Сухомлинський вважав думку, задум, ідею, пошук відповідей на повсякденні запитання, коли вчитель хоче бачити результати своєї діяльності кращими. Однак навіть найкращий досвід не приживеться, якщо в того, хто його вивчає, не буде розвиненої загальної культури, світогляду, знань з педагогіки та методики, виробленого вміння розуміти духовне життя дитини [1, с. 78].

Перспективний план на кілька років з урахуванням специфіки предмета В.О. Сухомлинський вважав важливим орієнтиром, за допомогою якого вчитель щороку, читаючи й продумуючи програму, зможе перевірити зроблене, спланувати подальшу роботу, зробити висновки про якість знань та умінь учнів. Перспективний план, на думку В.О. Сухомлинського, має бути багатоконпонентним, охоплювати необхідні для планування і реалізації творчого навчально-виховного процесу складові, наприклад список художніх творів, які повинні

прочитати діти за роки навчання в школі, музичні твори, що їх прослуховуватимуть школярі, твори живопису, за якими будуть проведені бесіди, тексти з художніх творів для вивчення напам'ять, словник орфограм або орфографічний мінімум, список науково-популярних книжок і брошур, читання яких сприятиме розширенню світогляду учнів, тематику уроків мислення – подорожей до джерел думки і рідної мови, тематику творів, приблизний перелік наочних посібників, що їх виготовлятимуть учитель і учні, перелік екскурсій, які будуть проведені, тощо [3, с. 140–141]. В.О. Сухомлинський радив кожному вести педагогічний щоденник, в якому вчитель-майстер, учитель-творець робить особисті записи, помітки, збирає перлини педагогічної мудрості. Цей документ, наголошував Василь Олександрович, є величезною цінністю, адже в кожного педагога є власна система, педагогічна культура, різні джерела роздумів і творчості: «Щоденник допомагає зосередити думку, спрямувати розумові зусилля на щось одне... Щоденник учить думати» [там само, с. 144].

Учений акцентував увагу на ролі особистісного чинника вчителя у формуванні молодого покоління. Серед вимог до педагога виокремлював *гуманістичний світогляд, творчий потенціал, духовне багатство, мудрість, інтелігентність, високу загальну культуру, інтелектуальність* тощо. На думку В.О. Сухомлинського, учитель – не тільки живе сховище знань, а передусім фахівець, який уміє передати інтелектуальне багатство молодому поколінню, запалити вогник допитливості, любові до знань. Він порівнював учителя із майстром-скульптором, який творить людину майбутнього, із диригентом гармонії творення Людини.

Василь Олександрович чи не перший у психолого-педагогічній науці порушив проблему **передчасного педагогічного старіння**. Сучасні фахівці в галузі психогеронтології вирізняють такі види старіння людини: *соціально-психологічне старіння*, пов'язане з послабленням інтелектуальних процесів, перебудовою мотиваційно-емоційної сфери, дезадаптаційною поведінкою у професійному просторі тощо; *морально-етичне старіння*, що виявляється в нав'язливому моралізуванні, скептичному ставленні до молодого покоління, зіставленні теперішнього з минулим тощо; *професійне старіння*, характерними ознаками якого є неприйняття інноваційної діяльності, канонізація власного досвіду, відчуття труднощів в опануванні нових форм, методів, технологій, зниження темпів професійного зростання та ін. Василь Олександрович навів яскраві і переконливі приклади негативного явища, коли в 45–47 років учитель, який вступив у zenit педагогічної мудрості, осягнув таємниці майстерності й виховання, виробив педагогічні переконання, припиняє творчу працю, оскільки у нього починаються серцеві і нервові розлади, з'являються ознаки ослаблення серця: «...якщо стискувати, як то кажуть, серце в кулак, воно висотується, роздратовується,

стає надто неспокійним, невірноваженим стражем емоційних небезпек, які виникають у нашій праці щоразу, коли чи то дається повна воля почуттям, чи то, навпаки, почуття гасяться, пригнічуються» [там само, с. 12]. В.О. Сухомлинський запропонував своєрідні **рецепти педагогічного довголіття**: учителю треба вивчити особливості власного фізичного й емоційного здоров'я, нервової системи, сформувавши до рівня мистецтва вміння володіти собою, своїми емоціями, тримати себе в руках, не допускати похмурості, перебільшення чужих недоліків тощо. Недоброзичливість, нетерпимість, злорадство вчителя Василь Олександрович називав страшною раковою пухлиною. Збереженню професійного довголіття сприяє також переключення енергії всього колективу на справу, що потребує духовної єдності, творчості, взаємообміну інтелектуальними цінностями; наявність таких якостей, як почуття гумору та оптимізм; поповнення нервових і духовних сил шляхом правильної організації відпочинку, спілкування з природою [там само, с. 14–16, 18]. Педагог закликав колеґ-учителів пам'ятати про примхливі, скороминучі колізії настрою: «Бути річкою, в якій зливаються гаряче серце й холодний розум, не допускати поспішних, непродуманих рішень – це одна з вічних гілок педагогічної майстерності» [там само, с. 238]. Радив не допускати в лабораторію гуманізму стук кулака по столу та окрик, ситуацій, коли невгамовного пустуна педагог побажить згаслим і приголомшеним.

Отже, доробок Василя Олександровича Сухомлинського становить цілісну органічну творчу лабораторію педагога-майстра з виробленою інноваційною системою педагогічних дій, власним почерком, оригінальними прийомами і формами організації навчального процесу. Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського належить не тільки до культурно-історичних надбань нашого народу, а залишається невичерпним джерелом для створення такого диференційованого акмеологічного освітнього простору на рівні післядипломної освіти, в якому відбуватиметься формування і неперервний розвиток професійно компетентного, ерудованого, творчого педагога-майстра, педагога-науковця, дослідника, акмепрофесіонала своєї справи.

Література

1. Сухомлинський В.А. Избр. произв.: в 5 т. / Василий Александрович Сухомлинский. – Т. 4. – К.: Рад. школа, 1980. – 670 с.
2. Сухомлинський В.О. Статті / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976–1977. – Т. 5. – 639 с.
3. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1988. – 304 с.

Анонси

Вікторія СИДОРЕНКО

Феномен педагогічної майстерності вчителя в концептуальних вимірах творчої спадщини В.О. Сухомлинського

У статті розглянуто цілісну методологічну систему В.О. Сухомлинського, спрямовану на виявлення сутнісних аспектів та розвиток педагогічної майстерності вчителя. Описано основні умови, необхідні для формування і вдосконалення професіоналізму педагога, охарактеризовано професійно значущі здібності, якості й властивості, уміння та навички вчителя-майстра. Проаналізовано пріоритетні напрями діяльності В.О. Сухомлинського, що відповідають оновленій освітній парадигмі.

Ключові слова: педагогічна майстерність, професіоналізм, мовленнєва і мисленнєва культура, передовий педагогічний досвід.

Вікторія СИДОРЕНКО

Феномен педагогического мастерства учителя в концептуальных измерениях творческого наследия В.А. Сухомлинского

В статье рассмотрено целостную методологическую систему В.А. Сухомлинского, направленную на выявление сущностных аспектов и развитие педагогического мастерства учителя. Описаны основные условия, необходимые для формирования и совершенствования профессионализма педагога, охарактеризованы профессионально значимые способности, качества и свойства, умения и навыки учителя-мастера. Проанализированы приоритетные направления деятельности В.А. Сухомлинского, которые соответствуют обновлённой образовательной парадигме.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, профессионализм, речевая и мыслительная культура, передовой педагогический опыт.

Victoriya SYDORENKO

The phenomenon of pedagogical skills of a teacher in the conceptual dimensions of the creative heritage of V.O. Sukhomlynskyi

The article deals with a coherent methodological system of V.O. Sukhomlynskyi aimed at identifying the essential aspects and development of pedagogical skills of a teacher. Described the basic conditions necessary for formation and improvement professionalism of a teacher, characterized professionally significant capabilities, qualities and properties, abilities and skills of a teacher-master. Analyzed priority areas of activity V.O. Sukhomlynskyi which correspond to the updated educational paradigm.

Keywords: pedagogical skills, professionalism, speech and cognitive culture, advanced pedagogical experience.